

Normativni ideal in družbena realnost: pravno varstvo invalidnih žensk pred intersekcijsko diskriminacijo in nasiljem v Republiki Sloveniji

Valentina FRANCA, Bruno NIKOLIĆ

1 Uvod: konceptualizacija ranljivosti na presečišču spola in invalidnosti

Diskriminacija in nasilje v sodobni družbi ne delujeta kot izolirana, linearna fenomena, temveč se manifestirata skozi kompleksne, prepletajoče se strukture moči in izključevanja. V Republiki Sloveniji, tako kot v širšem mednarodnem prostoru, predstavljajo invalidne ženske specifično družbeno skupino, ki je izpostavljena edinstveni vrsti marginalizacije. Ta marginalizacija ne izhaja samo iz preproste tega matematičnega sešteevka diskriminacije na podlagi spola in invalidnosti, temveč gre za kakovostno drugačno, sestavljeno izkušnjo podrejenosti, ki jo sodobna pravna teorija in sociologija opredeljujeta kot intersekcijsko diskriminacijo.

Izhodiščna teza tega poglavja je, da so invalidne ženske ujele v specifičen položaj »dvojne« ali celo »večplastne« nevidnosti. Na eni strani so pogosto spregledane v splošnih politikah enakosti spolov, ki implicitno predpostavljajo »zdravo«, fizično neovirano žensko, na drugi strani pa so marginalizirane znotraj gibanj za pravice invalidov, ki so bila zgodovinsko pogosto spolno nevtralna ali osredotočena na izkušnje moških. Ta nevidnost ima konkretne, pogosto uničujoče

posledice v njihovem vsakdanjem življenju: od oteženega dostopa do trga dela, kjer se soočajo s predsodki o manjši produktivnosti in spolnimi stereotipi o skrbstvenih vlogah, do sfere zasebnosti, kjer so nesorazmerno bolj izpostavljene nasilju v družini.

Še posebej kritično je področje nasilja. Invalidne ženske so pogosto v odnosu močne fizične, ekonomske ali psihične odvisnosti od svojih negovalcev, ki so lahko hkrati tudi njihovi partnerji ali družinski člani. Ta odvisnost ustvarja specifično dinamiko moči, ki otežuje prepoznavanje nasilja in iskanje pomoči. Tradicionalni pravni sistemi, ki so bili zgodovinsko zasnovani na t. i. »enoosnem« pristopu (kjer se posamezna osebna okoliščina obravnava ločeno), se v praksi izkažejo za nezadostne pri obravnavanju teh kompleksnih situacij. Če pravni sistem od žrtve zahteva, da svojo izkušnjo diskriminacije ali nasilja »razdeli« in pripiše bodisi spolu bodisi invalidnosti, s tem popači realnost njene izkušnje in ji pogosto odreče učinkovito pravno varstvo.

Namen tega poglavja je preseči samo deskriptivni pregled zakonodaje in ponuditi poglobljeno, kritično analizo učinkovitosti mednarodnega in slovenskega pravnega ter institucionalnega sistema pri obravnavanju teh presečnih ranljivosti. Raziskava temelji na predpostavki, da formalna enakost (obstoj zakonov) ni zadosten pogoj za dejansko enakost (uživanje pravic). V tem okviru izhajamo iz teze, da pravni sistem ne uspe zajeti intersekcijske narave diskriminacije, kar prispeva v sistemsko reprodukcijo »večplastne nevidnosti« invalidnih žensk. Z analizo mednarodnih standardov, nacionalne zakonodaje in sodne prakse bomo skušali odgovoriti na vprašanje, kje so systemske vrzeli, ki preprečujejo, da bi visok nivo deklariranih pravic v Sloveniji prešel v dejansko varnost in enakopravnost invalidnih žensk.

2 Globalni mednarodni pravni okvir: od fragmentacije k integraciji

Razvoj mednarodnega prava človekovih pravic v zadnjih sedmih desetletjih kaže na jasen evolucijski lok: od začetnega, fragmentiranega varstva posameznih kategorij k bolj integriranemu, holističnemu pristopu, ki prepozna kompleksnost človeške identitete, kar se odraža v razvoju in uveljavitvi koncepta intersekcionalnosti. V zadnjih desetletjih je koncept intersekcionalnosti pridobil pomemben vpliv

v okviru mednarodnega prava človekovih pravic, saj ključni globalni in regionalni mednarodni pravni instrumenti prepoznavajo tovrstno intersekcionalno ranljivost ter državam nalagajo sprejem ciljanih ukrepov za zaščito človekovih pravic žensk z invalidnostjo (Ananian in Dellaferrera, 2024; Marques Garcia idr., 2019; Kim idr., 2020; Madou, 2022; Eliona idr., 2024). Za Slovenijo, kot članico EU, sta ključni globalni mednarodni organizaciji na tem področju: Organizacija združenih narodov (OZN) in Mednarodna organizacija dela (ILO) ter regionalni mednarodni organizaciji Svet Evrope (SE) in Evropska unija (EU).

2.1 Organizacija združenih narodov: preseganje »drugih okoliščin«

Mednarodni mehanizmi za varovanje človekovih pravic so se tradicionalno opirali na »enoosni« pristop pri uveljavljanju prepovedi diskriminacije, pri čemer so nadzorni organi razloge za diskriminacijo obravnavali ločeno in med seboj izključujoče, kot izhaja že iz 2. člena Splošne deklaracije človekovih pravic. Temeljni dokumenti OZN, sprejeti v povojnem obdobju, so diskriminacijo prepovedovali na podlagi taksativno naštetih okoliščin. Splošna deklaracija človekovih pravic (1948) ter oba ključna pakta iz leta 1966 – Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP) in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (MPESKP) – v svojih protidiskriminacijskih klavzulah (2. člen) invalidnosti niso izrecno omenjali. Invalidnost je padla v kategorijo »drugih okoliščin«. Takšna ureditev je imela dolgoročne posledice, saj je omogočala, da je bila problematika invalidnosti dolgo časa obravnavana primarno skozi prizmo socialnega varstva, dobrodelnosti in medicinskega modela, ne pa kot vprašanje temeljnih človekovih pravic.

Kasnejši razvoj je s sprejetjem temeljnih sporazumov in interpretativno prakso nadzornih organov postopoma razširil razumevanje diskriminacije (Truscan in Bourke Martignoni, 2016, 108–109). Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice (Odbor ESKP) je v svojem *Splošnem komentarju št. 20* potrdil, da termin »druge okoliščine« vključuje tudi invalidnost, s čimer je invalidnost dvignil na raven varovane osebne okoliščine. Še pomembneje, oba ključna odbora (Odbor za človekove pravice (HRC) in Odbor ESKP) sta v

svojih komentarjih prepoznala fenomen kumulativne diskriminacije. Ugotovila sta, da se posamezniki pogosto soočajo z diskriminacijo na podlagi več razlogov hkrati (npr. spol in invalidnost) in da ima takšna kumulativna diskriminacija edinstven in specifičen vpliv, ki si zasluži posebno obravnavo.

Na področju nasilja sta odbora naredila še korak dlje. Čeprav pakta izrecno ne omenjata nasilja nad ženskami, sta odbora razširila razlago členov o prepovedi mučenja (7. člen MPDPP) in pravici do poštenih delovnih pogojev tako, da vključujejo pozitivno obveznost države za preprečevanje nasilja v družini in zagotavljanje varnega okolja. To pomeni, da država ni odgovorna le za kršitve, ki jih storijo njeni organi, temveč mora z »dolžno skrbnostjo« preprečevati tudi nasilje, ki ga povzročajo zasebni subjekti (npr. partnerji ali družinski člani).

2.2 Paradigma Konvencije o pravicah invalidov (MKPI): normativni preboj

Sprejetje **Mednarodne konvencije o pravicah invalidov (MKPI)** leta 2006 ne predstavlja le novega pravnega instrumenta, temveč pravi paradigmatški obrat. Konvencija dokončno zavrača medicinski model invalidnosti (kjer je invalidnost problem posameznika) in uveljavlja socialni model, po katerem invalidnost nastane v interakciji med posameznikom z okvaro in ovirami v okolju. S stališča obravnavane teme je MKPI revolucionarna, ker je prvi pravno zavezujoč mednarodni instrument, ki v svojem besedilu eksplicitno priznava večplastne in prepletene oblike diskriminacije (UN Women, 2021, str. 10; Lecerf, 2025, str. 4). 6. člen MKPI, naslovljen »Invalidne ženske«, državam pogodbenicam nalaga, da priznajo, da so invalidne ženske in dekllice žrtve **večplastne diskriminacije**, ter nalaga, da sprejmejo vse ustrezne ukrepe za zagotovitev njihovega polnega razvoja, napredka in krepitve vloge. Po mnenju De Beco (2019, 600) gre za eno najmočnejših določb o intersekcionalnosti v katerem koli mednarodnem instrumentu človekovih pravic.

Doktrinarno razlago tega člena je Odbor MKPI podal v *Splošnem komentarju št. 3 (2016)*. V tem dokumentu Odbor jasno razmejuje dva ključna pojma, ki sta bistvena za razumevanje pravnega položaja:

1. **Večkratna diskriminacija:** Položaj, kjer je oseba diskriminirana na dveh ali več podlagah, ki delujeta ločeno (npr. ženska je diskriminirana pri plačilu zaradi spola, hkrati pa ji je onemogočen vstop v stavbo zaradi invalidnosti).
2. **Intersekcijska diskriminacija:** Položaj, kjer se več podlag prepleta na način, da so med seboj neločljive in ustvarjajo novo, specifično vrsto podrejenosti. Primer takšne diskriminacije je prisilna sterilizacija invalidnih žensk, ki je ne doživljajo niti invalidni moški niti zdrave ženske. Gre za izkušnjo, ki je ni mogoče razstaviti na posamezne dele.

Odbor MKPI poudarja nujnost proaktivnega pristopa držav, ki pre-sega samo formalno prepoved diskriminacije, ter vključuje odpravo diskriminatorne zakonodaje (npr. glede reproduktivnih pravic), vključevanje perspektive žensk z invalidnostjo v vse politike, zbiranje razčlenjenih podatkov ter sprejem pravnih, političnih, upravnih in drugih ukrepov za njihovo opolnomočenje. Države morajo poleg pasivnega vzdržanja od posegov zagotoviti tudi aktivno varstvo pred ravnanji tretjih oseb ter ustvarjati pogoje za dejansko uresničevanje pravic, vključno na področju zaposlovanja (člen 27 MKPI), kjer se ženske z invalidnostjo soočajo s specifičnimi ovirami, kot so spolno nadlegovanje, neenako plačilo in omejen dostop do pravnih sredstev. Odbor MKPI v svojih priporočilih zahteva tudi odpravo diskriminatornih praks (npr. prisilne sterilizacije), vključevanje žensk z invalidnostjo v procese odločanja, zagotavljanje dostopnosti storitev ter razvoj politik na podlagi ustreznih podatkov in mednarodnega sodelovanja.

2.3 Vloga CEDAW: implicitna intersekcionalnost

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW) v svojem besedilu ne vsebuje izrecnih določb o invalidnosti niti ne obravnava interakcije spola z drugimi identitetnimi značilnostmi, kar ji je bilo v preteklosti pogosto očitano kot pomanjkljivost (Campbell, 2016; Chinkin in Freeman, 2012; Bond, 2003; Otto, 2010; De Beco, 2019). Kljub temu predstavlja temeljni mednarodni pravni instrument na področju človekovih pravic žensk, saj državam pogodbenicam nalaga odpravo vseh oblik diskriminacije ter uresničevanje dejanske enakosti med spoloma, pri čemer zajema širok spekter državljanskih, političnih, ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic ter odgovornost

držav tudi za ravnanja zasebnih subjektov. Tako na doktrinarni ravni kot tudi v praksi Odbora za odpravo vseh oblik diskriminacije žensk (Odbor CEDAW) se je postopoma razvilo razumevanje intersekciionalnosti. V doktrini se poudarja, da konvencija implicitno vključuje to dimenzijo, saj diskriminacijo na podlagi spola obravnava kot neločljivo povezano z drugimi okoliščinami, kot so rasa, revščina ali invalidnost (Campbell, 2016, str. 43). To razumevanje je Odbor CEDAW dodatno razvil s sodno prakso. V *Splošnem priporočilu št. 18 (Invalidne ženske)* je izrecno opozoril na »dvojno diskriminacijo«, ki so ji podvržene invalidne ženske. S tem je potrdil, da je boj za enakost spolov nepopoln, če ne obravnava specifičnih ovir, s katerimi se soočajo ženske z različnimi oblikami oviranosti. Posledično se od držav zahteva, da pri poročanju o izvajanju konvencije posebno pozornost namenijo ukrepom za zagotavljanje dostopa invalidnih žensk do izobraževanja, zaposlitve in zdravstvenih storitev.

2.4 Mednarodna organizacija dela (MOD): intersekciionalnost v svetu dela

Na področju trga dela, ki je ključen prostor za ekonomsko osamosvojitve invalidnih žensk, ima osrednjo vlogo Mednarodna organizacija dela, ki s svojimi standardi povezuje pravico do dela z varstvom pred diskriminacijo in nasiljem. Deklaracija Mednarodne organizacije dela o temeljnih načelih in pravicah pri delu (1998) med temeljna načela vključuje tudi enakost, ki se konkretizira v številnih konvencijah, zlasti Konvenciji št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih ter Konvenciji št. 190 o nasilju in nadlegovanju. Konvencije, skupaj s pripadajočimi priporočili, zavezujejo države članice k oblikovanju in izvajanju nacionalnih politik enakosti ter k prenosu mednarodnih standardov v nacionalno zakonodajo in prakso pod nadzorom mednarodnih mehanizmov.

Konvencija št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih zagotavlja širok okvir za nacionalne politike enakosti, ki morajo zajemati tudi preprečevanje večkratne diskriminacije. Opredelitev iz Konvencije št. 111 vključuje vse oblike diskriminacije v zvezi z vsemi vidiki zaposlovanja in poklicev, vključno z neposredno in posredno diskriminacijo, večkratno ter intersekcijsko diskriminacijo. Še pomembnejši mejnik pa predstavlja Konvencija št. 190 o nasilju in nadlegovanju. Ta konvencija je prvi globalni mednarodni standard,

ki celovito ureja nasilje v svetu dela in izrecno priznava intersekcij-sko naravo nasilja. Konvencija ugotavlja, da nasilje in nadlegovanje na podlagi spola nesorazmerno prizadeneta ženske in dekleta, ter zahteva vključujoč, celosten in intersekcij-ski pristop. Države morajo pri ocenjevanju tveganj na delovnem mestu upoštevati, da so določene skupine delavcev (vključno z osebami z invalidnostjo) bolj izpostavljene nasilju zaradi prepleta stereotipov, neenakih razmerij moči in fizične ranljivosti. To pomeni, da morajo delodajalci in države sprejeti specifične ukrepe za zaščito teh skupin, kar presega samo splošne pravilnike o varstvu pri delu.

3 Regionalni in nacionalni pravni okvir: razkorak med normo in implementacijo

Medtem ko globalni instrumenti postavljajo temeljne standarde, sta regionalna in nacionalna raven tisti, kjer se pravne norme neposredno prenašajo v življenje posameznic. Analiza teh ravni razkriva kompleksen odnos med naprednimi zakonodajnimi rešitvami in trdovratnimi sistemskimi ovirami v praksi.

3.1 Evropski pravni prostor: Svet Evrope in Evropska unija

V evropskem pravnem prostoru sta za obravnavano področje ključna Svet Evrope in Evropska unija. V okviru Sveta Evrope predstavlja temelj varstva Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP), katere izvajanje nadzira Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP). Člen 14 EKČP, ki prepoveduje diskriminacijo, je sicer akcesorne narave (uveljavlja se le v povezavi z drugo pravico), vendar njegova odprta formulacija (»kakšne druge okoliščine«) omogoča prožno razlago. ESČP je s svojo judikaturto potrdilo, da invalidnost sodi med te varovane okoliščine, pri čemer se večina zadev po 14. členu v praksi pojavlja v povezavi z 8. členom EKČP, ki varuje pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja (Xenidis, 2020, str. 152). Še pomembnejši je Protokol št. 12, ki vzpostavlja splošno prepoved diskriminacije, vendar njegova omejena ratifikacija in skromna sodna praksa zmanjšujeta njegov praktični doseg.

Na področju nasilja predstavlja Istanbulska konvencija (Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in

nasilju v družini) najnaprednejši regionalni instrument. Gre za pogodbo z dvojno naravo, saj združuje določbe s področja človekovih pravic in kazenskega prava ter vzpostavlja celovit, na žrtve usmerjen pristop k preprečevanju nasilja, zaščiti in podpori žrtvam ter pregonu storilcev. Konvencija v členu 4(3) vsebuje doslej najbolj vključujočo klavzulo o nediskriminaciji, ki izrecno našteva tako spol kot invalidnost (Jurasz, 2015, 4–5). Čeprav konvencija ne uporablja termina »interseksionalnost«, njen nadzorni organ GREVIO (Skupina strokovnjakov za ukrepanje proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini) v svojih poročilih poudarja, da morajo države pri izvajanju ukrepov nujno upoštevati presečne razsežnosti diskriminacije. Brez tega pristopa preventivni in korektivni ukrepi, kot so varne hiše in druge podporne storitve, ostajajo nedostopni za ženske z različnimi oblikami oviranosti.

Pravni red **Evropske unije** (EU) se je zgodovinsko razvijal skozi prizmo tržne integracije, kar je vplivalo na fragmentirano urejanje diskriminacije. Medtem ko je diskriminacija na podlagi spola uživala varstvo že od Rimske pogodbe (1957), je bila invalidnost kot varovana okoliščina v primarno pravo vključena šele z Amsterdamsko pogodbo leta 1997 (člen 13, sedaj 19 PDEU). Temu je sledilo sprejetje sekundarne zakonodaje, zlasti Direktive 2000/78/ES o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu. Direktiva je prepovedala diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti, invalidnosti, vere in starosti pri zaposlovanju in poklicu (člen 1).

Čeprav je enakost danes temeljna vrednota EU,¹ zakonodajna ureditev še vedno ne vsebuje izrecne omembe interseksijske diskriminacije, temveč le posredne sklice na večkratno diskriminacijo v uvodnih izjavah direktiv² in v dokumentih »mehkega prava«. Izostanek izrecne in zavezujoče prepovedi ima tudi praktične posledice za sodno prakso Sodišča EU, saj segmentirana struktura prava EU otežuje pravno zajetje interseksijske diskriminacije. Kljub temu pa ratifikacija MKPI od EU pomeni, da so standardi konvencije postali del pravnega reda Unije, kar postopoma spodbuja bolj integriran pristop.

1 V primarnem pravu je opredeljena v pogodbah, zlasti v členih 2 in 3(3) Pogodbe o Evropski uniji (PEU), členih 8, 10, 19, 153 in 157 PDEU ter členih 21–26 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah.

2 Uvodna izjava 14 Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost in uvodna izjava 3 Direktiva Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu. Za več glej Schiek (2016) in Xenidis (2020).

3.2 Nacionalni pravni okvir: robustni temelji s sistemskimi luknjami

Republika Slovenija razpolaga s pravnim okvirom, ki na deklarativni ravni zagotavlja visoko stopnjo varstva. **Ustava RS** (1991) v 14. členu zagotavlja enakost pred zakonom, v 52. členu pa posebej določa varstvo invalidov. Čeprav Ustava ne omenja izrecno »invalidnih žensk«, njena celostna razlaga, podprta s prakso Ustavnega sodišča, zagotavlja temelj za varstvo pred intersekcijsko diskriminacijo.

V slovenskem pravnem redu je osrednji steber varstva pred neenakim obravnavanjem **Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD, 2016)**, ki diskriminacijo prepoveduje na podlagi katerekoli osebne okoliščine, pri čemer je njegova ključna analitična vrednost za invalidne ženske v definiciji posredne diskriminacije (7. člen). Ta nastopi, ko navidezno nevtralna določba, merilo ali praksa postavi osebo z določeno osebno okoliščino v manj ugoden položaj, kar je za invalidne ženske, ki so pogosto podvržene sistemskim, a na videz nevtralnimi oviram, bistvenega pomena. Zakon prav tako eksplicitno inkriminira nadlegovanje in spolno nadlegovanje ter vzpostavlja organ Zagovornika načela enakosti, kar teoretično omogoča neodvisno ugotavljanje kršitev, vendar praksa kaže, da se te določbe redko uporabljajo za obravnavanje kompleksnih intersekcijskih primerov. To splošno varstvo nadgrajuje specialni predpis, **Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI, 2010)**, ki uvaja ključni pravni institut razumne prilagoditve (7. člen). Zakon določa, da opustitev izvedbe potrebnih in nepretiranih prilagoditev (npr. arhitekturnih, komunikacijskih) pomeni diskriminacijo, kar prenaša breme prilagajanja s posameznice na okolje in je *conditio sine qua non* za vključevanje invalidnih žensk v družbo. Kljub jasni normativni zavezi pa analiza poročil nadzornih organov (Zagovornik načela enakosti, 2020–2024, Varuh človekovih pravic, 2020–2024) razkriva alarmanten razkorak med normo in dejanskim stanjem: kljub zakonskemu roku (konec leta 2025) za zagotovitev dostopnosti objektov v javni rabi, številne institucije, vključno s centri za socialno delo, ostajajo fizično nedostopne, kar invalidnim ženskam *de facto* preprečuje uveljavljanje pravic in predstavlja sistemsko obliko diskriminacije.

Na področju trga dela **Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1, 2013)** prepoveduje diskriminacijo, spolno nadlegovanje in trpinčenje na delovnem mestu (*mobing*), pri čemer zakonodajalec izkazuje

določeno stopnjo progresivnosti z določbo 189.b člena. Ta člen delavcem, žrtvam nasilja v družini, omogoča posebne pravice, kot so krajši delovni čas, začasna prerazporeditev in zaščita pred nočnim delom, s čimer zakonodaja priznava, da nasilje v zasebni sferi neposredno vpliva na delovno zmožnost in ekonomsko varnost ženske. Vendar pa kritična analiza razkriva pomanjkljivost v intersekcijskem pristopu: zakonodaja ne vsebuje enako specifičnih določb o prilagoditvah za invalidne ženske, ki bi upoštevale njihovo dvojno ranljivost na delovnem mestu. Prav tako **Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI, 2007)**, kljub naprednim določbam o rehabilitaciji, ne obravnava presečišča med invalidnostjo in spolom, kar pomeni, da invalidne ženske, ki so žrtve nasilja, morda ne prejmejo ustrezne podpore, ki bi hkrati upoštevala njihovo invalidnost in travmo nasilja.

Ta strukturna ranljivost se pogloblja na področju socialne varnosti, kjer lahko navidezno nevtralne norme povzročijo hude posledice za najranljivejše. **Zakon o socialno varstvenih prejemkih (ZSVP, 2010)** je nedavno doživel ustavno presojo, v kateri je Ustavno sodišče (odločba U-I-41/23, 2025) ugotovilo neustavno omejevanje pravic do socialne pomoči osebam v osebnem stečaju. Ta primer plastično prikazuje, kako lahko toga zakonodaja pahne osebe na robu preživetja – med katerimi so nesorazmerno pogosto invalidne ženske z nizkimi dohodki – v eksistenčno stisko. Pomanjkanje dostopa do ustrezne socialne pomoči neposredno povečuje tveganje za revščino in ekonomsko odvisnost od drugih oseb (pogosto partnerjev ali negovalcev), kar ustvarja plodna tla za nasilje in otežuje odhod iz nasilnih razmerij.

Ko pride do same zaščite pred nasiljem, **Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND, 2008)** invalide sicer izrecno prepozna kot posebej ranljivo skupino, upravičeno do posebnega varstva, ter ureja ukrepe, kot so prepoved približevanja in pravica do spremljevalca ter zagovornika. Vendar pa analiza nevladnih organizacij opozarja na kritično pomanjkanje v implementaciji: čeprav zakon zagotavlja pravico do varnosti, so varne hiše in krizni centri v Sloveniji pogosto arhitekturno nedostopni za gibalno ovirane ženske. To pomeni, da zakonska pravica do umika iz nasilnega okolja za invalidne ženske pogosto ostaja mrtva črka na papirju, saj fizične ovire preprečujejo dostop do zaščite, ki je na voljo neinvalidnim ženskam. Kazenskopravno varstvo, ki ga nudi **Kazenski zakonik (KZ-1, 2012)**

z inkriminacijo nasilja v družini in spolnega nasilja, pa v praksi pogosto trči ob ovire pri prepoznavanju specifičnih oblik nasilja nad invalidi (npr. odtegotanje nege) in dokazno stisko žrtev.

4 Vpogled in analiza sodne prakse

4.1 Mednarodna sodna praksa: prepoznavanje intersekcionalnosti

Kljub temu da sodna praksa kaže določene premike v smeri porsrednega priznavanja intersekcijske diskriminacije, noben izmed obravnavanih primerov ESČP ne zadeva neposredno intersekcijske diskriminacije žensk z invalidnostjo, kar potrjuje vrzel med normativnim razvojem in sodno prakso. ESČP je v prelomni sodbi B. S. proti Španiji (2012) naredilo pomemben preboj na področju priznanja intersekcionalnosti. V primeru ženske nigerijskega porekla, ki se je ukvarjala s prostitucijo in bila žrtev policijskega nasilja, je sodišče ugotovilo, da njene ranljivosti ni mogoče zvesti na posamezno okoliščino, temveč izhaja iz prepleta več dejavnikov. Sodišče je zapisalo, da je bila pritožnica diskriminirana zaradi »posebne ranljivosti, ki je neločljivo povezana z njenim statusom Afričanke, ki se ukvarja s prostitucijo«, s čimer je potrdilo možnost uveljavljanja več razlogov diskriminacije hkrati ter uporabo odprte kategorije »druge okoliščine« za prepoznavanje novih oblik neenakosti. Takšen pristop potrjuje širšo fleksibilnost sodne prakse ESČP, ki kljub odsotnosti izrecne pravne podlage omogoča posredno obravnavo intersekcijske diskriminacije, zlasti z uveljavljanjem več razlogov diskriminacije hkrati in z razlago odprtih kategorij v okviru EKČP (Xenidis, 2020, 158–168).

Izostanek eksplicitne in zavezujoče prepovedi intersekcijske diskriminacije v zakonodaji EU ima tudi neposreden praktičen učinek na sodno prakso Sodišča EU. Medtem ko je mogoče druge oblike večkratne diskriminacije, kot so aditivna, sestavljena ali kombinirana diskriminacija, razmeroma enostavno umestiti v obstoječo arhitekturo prava EU o nediskriminaciji, intersekcijske diskriminacije s takim kategoričnim pristopom ni mogoče ustrezno zajeti. Tak pristop namreč ne odraža, kako se različni razlogi prepletajo in skupaj oblikujejo specifične oblike škode, ki jo povzroča diskriminacija. Poleg tega tako struktura postopka predhodnega odločanja kot tudi mandat Sodišča EU, ki je večkrat poudarilo, da ni v njegovi pristojnosti širiti

izčrpno navedenih razlogov za diskriminacijo, ponujata le omejen manevrski prostor za uveljavljanje priznanja intersekcijske diskriminacije prek sodnih postopkov (Xenidis, 2020, 135–150).

Kljub temu je na ravni EU mogoče zaznati določen premik k posrednemu priznavanju kompleksnih oblik diskriminacije. Takšen pristop ponazarjata zadevi Coleman (C-303/06) in Bervidi (C-38/24), v katerih je Sodišče EU razširilo varstvo pred diskriminacijo na podlagi invalidnosti tudi na osebe, ki same niso invalidi, a skrbijo zanje (diskriminacija na podlagi povezanosti). To ima poseben pomen za ženske, ki zaradi spolnih vlog pogosteje prevzemajo skrbstvene obveznosti in so zaradi tega kaznovane na trgu dela (npr. zavrnitev prilagoditve delovnega časa).

V nasprotju s tem je na nacionalni ravni, zlasti v Belgiji, zaznati hitrejši razvoj sodne prakse na tem področju. V primeru zavrnitve kandidatke za delovno mesto zaradi kombinacije nosečnosti in naglušnosti je sodišče v Antwerpnu (2021) prisodilo odškodnino za diskriminacijo na podlagi spola in dodatno odškodnino za diskriminacijo na podlagi invalidnosti. Takšna sodna praksa pošilja močno sporočilo, da je intersekcijska diskriminacija hujša kršitev, ki zahteva strožjo sankcijo.

4.2 Nacionalna sodna praksa: premiki k objektivni odgovornosti

V slovenski sodni praksi se kaže trend krepitve odgovornosti delodajalcev in prepoznavanja subtilnejših oblik diskriminacije.

Na področju zagotavljanja enakih možnosti in vključevanja invalidov v delovno okolje sodna praksa zavzema vse bolj jasno stališče, da prilagoditve niso stvar dobre volje delodajalca, temveč so trda pravna obveznost, katere kršitev ima naravo diskriminacije. Višje delovno in socialno sodišče je v precedenčni zadevi Pdp 950/2015 postavilo pomemben standard glede dolžnosti razumne prilagoditve, ko je obravnavalo primer zaposlene z okvaro sluha, ki ji delodajalec ni zagotovil tolmača. Sodišče opustitve tega ukrepa ni opredelilo samo kot organizacijske pomanjkljivosti, temveč kot neposredno diskriminacijo, pri čemer je poudarilo, da dolžnost zagotavljanja prilagoditev, ki izhajajo iz nacionalne zakonodaje (ZIMI) in mednarodnih standardov (MKPI), ni predmet diskrecijske presoje delodajalca, temveč zakonska nuja za zagotovitev enakopravnega sodelovanja in dostopa do dela.

Ta razvoj sodne presoje se pomembno nadgrajuje s prepoznavanjem kompleksnejših, sestavljenih oblik neenakosti, ki so značilne za invalidne ženske. Okrožno sodišče je v zadevi I Cp 1345/2017 pokazalo napredno razumevanje sociološke realnosti, ko je obravnavalo primer noseče ženske z invalidnostjo. V sodbi je sodišče preseglo tradicionalni enoosni pristop, ki obravnava osebne okoliščine ločeno, in izrecno zapisalo, da je »diskriminacija lahko večplastna, zlasti ko se prepletajo spol, invalidnost in nosečnost«. To eksplicitno priznanje intersekcionalnosti, kjer se različne osebne okoliščine ne le seštevajo, ampak ustvarjajo specifično, okrepljeno obliko ranljivosti, predstavlja ključen doktrinarni premik k bolj niansiranemu pravnemu varstvu, ki je sposobno prepoznati in sankcionirati sestavljeno naravo prikrajšanosti, s katero se soočajo invalidne ženske.

Hkrati se v sodni praksi utrjuje standard objektivne odgovornosti delodajalca za varnost in dostojanstvo v delovnem okolju, kar deluje kot ključna procesna varovalka za zaščito invalidnih žensk pred nasiljem in nadlegovanjem. V zadevah, kot sta Pdp 789/2018 in Pdp 456/2020, sodišča dosledno poudarjajo, da pasivnost delodajalca ni dopustna in da samo formalni obstoj pravilnikov ne zadošča za ekskulpacijo. Delodajalec je odškodninsko odgovoren ne le za neposredna dejanja nasilja, ki se zgodijo v njegovi sferi, temveč tudi za opustitev dolžnega ravnanja, denimo če ob prijavi nasilja ne izvede takojšnje, temeljite in nepristranske preiskave. S tem sodna praksa odgovornost delodajalca širi na aktivno dolžnost preprečevanja, preiskovanja in sankcioniranja vsakega nasilja, s čimer se v delovnem okolju vzpostavlja ničelna toleranca do kršitev integritete zaposlenih.

5 Identifikacija pravnih tveganj, sistemskih vrzeli in sklepna priporočila: od normativnega ideala k dejanski enakosti

Kljub nespornemu napredku v zakonodajni ureditvi in razvoju sodne prakse podrobna analiza razkriva, da v slovenskem pravnem prostoru obstajajo specifična pravna tveganja, ki ne delujejo samo kot naključne anomalije, temveč kot strukturne vrzeli, ki sistemsko onemogočajo enakopravnost invalidnih žensk. Sinteza ugotovitev razkriva paradoks sodobne pravne države: Slovenija ima vzpostavljen sodoben in mednarodno primerljiv pravni okvir, ki vključuje visoka

ustavna jamstva in specializirano zakonodajo, vendar se ta normativna urejenost v praksi pogosto ne prevede v dejansko enakost in varnost za invalidne ženske.

Temeljni problem predstavlja **konceptualna nevidnost in normativna fragmentacija**. Slovenski pravni sistem deluje po principu »silosov«, kjer zakonodaja o invalidih (Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, 2007; Zakon o izenačevanju možnosti invalidov, 2010) redko obravnava spolno specifične ovire, zakonodaja o enakosti spolov pa pogosto spregleda specifikke invalidnosti. Posledično se intersekcijska diskriminacija v pravnih postopkih pogosto »izgubi«, saj so žrtve prisiljene, da svojo kompleksno izkušnjo poenostavijo in izberejo eno prevladujočo podlago diskriminacije. To ne le popači njihovo izkušnjo, temveč vodi tudi do neustreznih pravnih sredstev in pre nizkih odškodnin, ki nimajo zadostnega odvratilnega učinka.

To konceptualno tveganje se v praksi kaže kot akutni **izvedbeni primanjkljaj**, zlasti na področju fizične dostopnosti. Kljub jasnim določilom ZIMI so številni javni objekti – vključno s centri za socialno delo, sodišči in policijskimi postajami – še vedno arhitekturno nedostopni. Za invalidno žensko, ki želi prijaviti nasilje, to ni le tehnična logistična ovira, temveč dejanska odtegnitev ustavne pravice do sodnega varstva in dostopa do storitev. Še bolj kritično dimenzijo to tveganje dobi v kontekstu nasilja, kjer pomanjkanje dostopnih varnih hiš in kriznih centrov invalidne ženske *de facto* obsoja na prisilno bivanje v nasilnem okolju, saj nimajo fizične možnosti umika na varno. To predstavlja hudo kršitev pozitivnih obveznosti države za zaščito življenja in integritete ter zahteva takojšnjo zagotovitev sredstev za prilagoditev mreže varnih nastanitev.

Položaj dodatno otežuje **institucionalna neodzivnost in tveganje sekundarne viktimizacije**, saj se žrtve soočajo s pomanjkanjem koordiniranega medinstitucionalnega sodelovanja. Invalidne ženske so pogosto v odnosu močne eksistencialne odvisnosti od povzročiteljev nasilja, ki so lahko hkrati njihovi negovalci ali skrbniki. Institucije (policija, CSD) pogosto nimajo ustreznih protokolov za prepoznavanje specifičnih oblik nasilja, kot so odtegotanje nege, uničevanje pripomočkov ali finančno izkoriščanje. Odsotnost specializirane usposobljenosti strokovnih delavcev vodi v situacije, kjer žrtev v samem postopku iskanja pomoči zaradi neustrezne obravnave doživi novo travmo. Temu se pridružuje še **dokazna stiska v sodnih postopkih**, kjer visoko dokazno breme pri dokazovanju vzročne

zveze pri psihičnem nasilju in mobingu v kombinaciji s socialno izolacijo in komunikacijskimi ovirami invalidne ženske postavlja v izrazito neenakopraven položaj. Strah pred izgubo zaposlitve ali nujne oskrbe jih pogosto odvrne od prijave, kar omogoča visoko stopnjo neprijavljenega nasilja in ustvarja nevarno temno polje kriminalitete.

Nenazadnje so tu še **tveganja na področju socialne varnosti**. Nedavna odločba Ustavnega sodišča (U-I-41/23) je razkrila, kako lahko navidezno nevtralne določbe socialne zakonodaje (npr. glede osebnega stečaja) pahnejo najranljivejše v eksistenčno stisko. Za invalidne ženske, ki imajo zaradi nižje zaposljivosti pogosto nižje dohodke, so takšne sistemske luknje še posebej nevarne, saj povečujejo tveganje za revščino in s tem ekonomsko odvisnost, kar jih dela še bolj ranljive za nasilje in izkoriščanje.

Ključni problem torej ni pomanjkanje pravic na papirju, temveč sistemska nevidnost interseksijskih potreb v fazi implementacije. Dokler bodo politike, storitve in sodni postopki zasnovani za abstraktnega »povprečnega« posameznika, bodo invalidne ženske padale v vrzeli med sistemi. Za premostitev tega razkoraka in prehod od formalne k dejanski enakosti so nujni usklajeni ukrepi na več ravneh:

1. **Zakonodajna reforma:** Vključitev izrecne prepovedi večplastne in interseksijske diskriminacije v področno zakonodajo (Zakon o varstvu pred diskriminacijo, 2016, Zakon o delovnih razmerjih, 2013), s čimer bi sodiščem zagotovili jasno podlago za obravnavo sestavljenih kršitev in prisojanje višjih, odvratilnih odškodnin.
2. **Dostopnost kot absolutna prioriteta:** Dosledna uveljavitev določb Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (2010) in takojšnja zagotovitev sredstev za prilagoditev vseh objektov v javni rabi. Dostopnost ne sme biti razumljena kot tehnični standard, temveč kot predpogoj za uveljavljanje vseh ostalih človekovih pravic.
3. **Specializirana podpora:** Vzpostavitev mreže varnih hiš, ki so arhitekturno in programsko prilagojene invalidnim ženskam, ter zagotovitev stabilnega sistemskega financiranja nevladnih organizacij, ki trenutno edine nudijo tovrstno specializirano podporo.
4. **Reforma meril invalidnosti:** Prehod od togega medicinskega modela (»numerus clausus«) k individualiziranemu socialnemu modelu ocenjevanja potreb, ki bo preprečil izključevanje oseb s specifičnimi ali redkimi oblikami oviranosti.

5. **Izobraževanje in ozaveščanje:** Sistematično usposabljanje sodnikov, tožilcev, policistov in socialnih delavcev o dinamiki nasilja nad invalidnimi osebami in prepoznavanju interseksijske diskriminacije je nujno za preprečevanje sekundarne viktimizacije.

Le s preходом od pasivnega zagotavljanja pravic k proaktivnemu ustvarjanju pogojev za enakost lahko družba učinkovito zaščiti dostojanstvo in varnost invalidnih žensk, ki so danes prepogosto nevidne žrtve sistemskih pomanjkljivosti.

Literatura in viri

- Ananian, S., & Dellaferrera, G. (2024). *A study on the employment and wage outcomes of people with disabilities*. ILO Working Paper 124. Ženeva: International Labour Organization.
- Bond, J. E. (2003). International intersectionality: A theoretical and pragmatic exploration of women's international human rights violations. *Emory Law Journal*, 53(1), 71–186.
- Campbell, M. (2016). *CEDAW and women's intersecting identities: A pioneering new approach to intersectional discrimination*. Working Paper Vol. 2, No. 3. Oxford: Oxford University.
- Chinkin, C., & Freeman, M. (2013). Introduction. In M. A. Freeman, C. Chinkin, & B. Rudolf (Ur.), *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: A commentary* (str. 1–25). Oxford University Press.
- De Beco, G. (2019). Intersectionality and disability in international human rights law. *The International Journal of Human Rights*, 24(5), 1–22.
- Eliona, G., Traustadóttir, R., Gordon Rice, J., & Baldvins Bjargadóttir, H. (2024). "They guarantee understanding both ways": Rights protection officers as facilitators of access to justice for disabled women. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 26(1), 464–476.
- Jurasz, O. (2015). The Istanbul Convention: A new chapter in preventing and combating violence against women. *Australian Law Journal*, 89(9), 619–627.
- Kim, E. J., Skinner, T., & Parish, S. L. (2020). A study on intersectional discrimination in employment against disabled women in the UK. *Disability & Society*, 35(5), 715–737.
- Lecerf, M. (2025). *Women with disabilities*. European Parliamentary Research Service. Bruselj: European Parliament.
- Madou, M. (2022). *Disability and gender gaps: Addressing unequal employment of women with disabilities*. Bruselj: European Disability Forum.

- Marques Garcia, L., Ortiz Sosa, D., & Urban, A. (2019). *Violence against women and girls with disabilities: Latin America and the Caribbean*. Washington: Inter-American Development Bank.
- Otto, D. (2010). Women's rights. V: D. Moeckli, S. Shah & S. Sivakumaran (ur.), *International human rights law* (str. 345–368). Oxford: Oxford University Press.
- Schiek, D. (2016). Intersectionality and the notion of disability in EU discrimination law. *Common Market Law Review*, 53(1), 35–63.
- Truscan, I. & Bourke Martignoni, J. (2016). International Human Rights Law and Intersectional Discrimination. *The Equal Rights Review*, 16, 103–131.
- UN Women. (2021). *Intersectionality resource guide and toolkit: An intersectional approach to leave no one behind*. New York: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women.
- Varuh človekovih pravic RS. (2020–2024). *Letna poročila*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.
- Xenidis, R. (2020). *Beyond the master's tools: Putting intersectionality to work in European non-discrimination law*. Firenze: European University Institute.
- Zagovornik načela enakosti. (2020–2024). *Letna poročila*. Ljubljana: Zagovornik načela enakosti.

Pravni viri

- Amsterdamska pogodba o spremembi Pogodbe o Evropski uniji, pogodb o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekaterih povezanih aktov. (1997). Podpisana 2. oktobra 1997 v Amsterdamu, v veljavi od 1. maja 1999.
- Deklaracija Mednarodne organizacije dela o temeljnih načelih in pravicah pri delu, sprejeta junija 1998, revidirana junija 2022
- Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost, UL L 180, 19.7.2000
- Direktiva Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu, UL L 303, 2.12.2000
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, sprejeta 4. novembra 1950, začela veljati 3. septembra 1953, ETS št. 5
- Kazenski zakonik (KZ-1), Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 54/15, 6/16 – popr., 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 1 05/22 – ZZNSPP, 16/23 in 107/24 – odl. US.
- Konvencija MOD št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih, sprejeta 25. junija 1958, začela veljati 15. junija 1960
- Konvencija MOD št. 190 o nasilju in nadlegovanju, sprejeta 21. junija 2019, začela veljati 25. junija 2021

- Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (Istanbulska konvencija), sprejeta 11. maja 2011, začela veljati 1. avgusta 2014, CETS št. 210
- Mednarodna konvencija o pravicah invalidov, sprejeta 13. decembra 2006, začela veljati 3. maja 2008, 2515 UNTS 3
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, sprejet 16. decembra 1966, začel veljati 23. marca 1976, 999 UNTS 171
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, sprejet 16. decembra 1966, začel veljati 3. januarja 1976, 993 UNTS 3
- Odbor za pravice invalidov. (2016). Splošni komentar št. 3 (2016) o ženskah in deklicah z invalidnostmi (6. člen Konvencije o pravicah invalidov) (CRPD/C/GC/3). Organizacija združenih narodov.
- Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU), konsolidirano besedilo, UL C 202, 7.6.2016.
- Pogodba o Evropski uniji (PEU), konsolidirano besedilo, UL C 202, 7.6.2016
- Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (Rimska pogodba). (1957). Podpisana 25. marca 1957 v Rimu, veljati je začela 1. januarja 1958. Uradni list Evropskih skupnosti, št. 2.
- Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta 10. decembra 1948, Generalna skupščina OZN, Resolucija 217 A (III)
- Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a, 92/21 – UZ62a in 98/25 – UZ74a
- Ustavno sodišče. 2025. Odločba U-I-41/23, Uradni list RS, št. 28/2025
- Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1), Uradni list RS, št. 21/13, 78/13 – popr., 47/15 – ZZSDT, 33/16 – PZ-F, 52/16, 15/17 – odl. US, 22/19 – ZPosS, 81/19, 203/20 – ZIUPOPĐVE, 119/21 – ZČ-mIS-A, 202/21 – odl. US, 15/22, 54/22 – ZUPŠ-1, 114/23, 136/23 – ZIUZDS in 70/25 – ZUTD-I.
- Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI), Uradni list RS, št. 94/10, 5 0/14, 32/17, 95/24 in 112/25.
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND), Uradni list RS, št. 16/08, 68/16, 54/17 – ZSV-H in 196/21 – ZDOsk.
- Zakon o socialno varstvenih prejemkih (ZSVP), Uradni list RS, št. 61/10, 40/1 1, 14/13, 99/13, 90/15, 88/16, 31/18, 73/18, 196/21 – ZDOsk, 84/23 – ZDOsk-1, 28/25 – odl. US, 36/25 in 90/25 – ZPIZ-2O
- Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD), Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg.
- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI), Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 87/11, 96/12 – ZPIZ-2, 98/14 in 18/21